

УДК 378:005.6

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.242601>

Любомира Ілійчук, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки початкової освіти
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”

МОНІТОРИНГ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті визначено сутність поняття “моніторинг”, з’ясовано сучасні тенденції розвитку моніторингових досліджень та їх вплив на забезпечення якості вищої освіти. Здійснено аналіз міжнародного досвіду становлення системи моніторингу якості освіти як інформаційної бази для вироблення освітньої політики держави та управління якістю освіти. Окреслено моделі моніторингу якості вищої освіти, застосовувані в різних країнах світу. Розкрито особливості створення та функціонування системи забезпечення якості вищої освіти в Україні, необхідною складовою якої є моніторинг її якості.

Ключові слова: якість освіти; моніторинг; моніторингові дослідження; моніторинг якості вищої освіти; система забезпечення якості вищої освіти.

Літ. 9.

Liubomyra Ilyichuk, Ph.D.(Pedagogy), Associate Professor, Associate Professor of the
Primary Education Pedagogy Department, State Higher Educational Institution
“Vasyl Stefanyk Precarpathian National University”

MONITORING AS AN IMPORTANT COMPONENT OF THE QUALITY ASSURANCE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION

The article presents the results of scientific research to solve the problem of creating and developing an effective system for monitoring the quality of higher education in Ukraine. It is emphasized that the effectiveness of management in the field of education and ensuring its quality depends on the correspondence between quality assessment of higher education and the goals and objectives of public policy, taking into account the results of monitoring studies in management decisions. The essence of the concept of “monitoring” is defined; the current trends in the development of monitoring research and their impact on the quality assurance in higher education are clarified. The analysis of the international experience of education quality monitoring system formation as an information base for development of state educational policy and management of education quality is carried out. The models of monitoring the quality of higher education used in different countries are outlined, including information model following certain standards, model of monitoring the results of the educational process, model of monitoring the academic achievements of higher education, model of monitoring the educational process. The peculiarities of the development and functioning of the quality assurance system of higher education in our state are revealed, a necessary component of which is monitoring of its quality. It is noted that the quality assurance system of higher education in Ukraine operates in accordance with the standards and recommendations of the quality assurance in the European Higher Education Area and is designed to carry out external and internal quality assurance processes of higher education, monitoring and evaluation of all components of higher education quality assurance system in order to train competitive professionals. It is emphasized that the national monitoring system of the education quality is on the stage of its institutional development and legalization, the establishment of an information database characterizing various components of education quality is carried out, the experience in organizing and conducting monitoring studies of higher education in Ukraine and abroad is systematized.

Keywords: quality of education; monitoring; monitoring studies; monitoring of higher education quality; quality assurance system of higher education.

Постановка проблеми. Питання забезпечення якості вищої освіти є надзвичайно актуальним для сучасної педагогічної науки і освітньої практики. Адже якісна освіта та високоосвічений фахівець є основою конкурентоспроможності у нових економічних і соціокультурних умовах, інтеграції системи освіти у світовий освітній простір, а підвищення якісного рівня освіти – необхідною умовою сталого розвитку держави і суспільства.

Враховуючи сучасні реалії, які потребують змін в усіх сферах суспільного життя, міжнародні організації, зокрема Організація Об’єднаних Націй, Рада Європи, Міжнародна асоціація з оцінювання навчальних досягнень, Організація економічного співробітництва й розвитку та ін., ініціювали створення нових стратегічних напрямів розвитку систем освіти у світі, спрямованих на забезпечення її якості. Відтак Україна, як і багато інших європейських країн, визначила стратегію

якості основною метою розвитку і реформування національної системи освіти.

Ефективність реалізації управління у сфері освіти і забезпечення її якості значною мірою залежить від відповідності системи моніторингу та оцінки якості освіти цілям і завданням державної політики у цій сфері, також врахування результатів і рекомендацій моніторингових досліджень у процесі прийняття управлінських рішень. Відтак, визначаючи мету, стратегічні напрями та основні завдання державної політики у сфері освіти, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. [8] наголошує на необхідності розроблення комплексної моделі проведення моніторингових досліджень для різних рівнів управління освітою і системи показників якості освіти на національному рівні, які відображали б умови, процеси та освітні результати. Створення національної системи моніторингу якості освіти та забезпечення участі закладів освіти у міжнародних обстеженнях її якості передбачено Указом Президента України від 04.07.2005 р. № 1013/2005 “Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні”, Постановою Кабінету Міністрів України від 14.12.2011 р. № 1283 “Про затвердження Порядку проведення моніторингу та оцінки якості освіти”, Наказом Міністерства освіти і науки України від 16.01.2020 р. № 54 “Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти”. Важливими кроками на шляху до забезпечення якості вищої освіти в Україні та її моніторингу є затвердження Постанови Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 р. № 244 “Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти”, Наказу Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 р. № 977 “Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти”.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Результати досліджень вказують на багатогранність проблеми моніторингу якості освіти. Становлення і розвиток системи моніторингу якості освіти висвітлено у працях С. Губаря, Н. Денисової, А. Єрмола, І. Іванюк, Л. Калініна, М. Кічули, О. Локшиної, Т. Лукіної, О. Ляшенко, О. Майорова, М. Мартиненко, О. Овчарук, Н. Радько. Управлінський аспект моніторингу якості освіти розкривали І. Булах, Н. Вербицька, В. Горб, Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, І. Капустін, О. Касьянова, І. Лікарчук, І. Макаренко, Н. Нікітіна, О. Шестопалок. Моніторинг якості навчання у закладах загальної середньої освіти досліджували О. Білик, І. Лапшина, І. Макаренко, В. Приходько, Ю. Романенко, З. Рябова,

Л. Тарасюк. Проблеми моніторингу якості вищої освіти аналізувати І. Анненкова, Н. Байдацька, Н. Гагаріна, І. Гириловська, В. Горб, А. Денисенко, К. Дроздова, В. Зінченко, Л. Коробович, Г. Красильникова, Т. Сіткар, Г. Шабанов, Н. Шакур. Зарубіжний досвід моніторингу якості освіти вивчали О. Андрюшина, Ю. Запороженко, М. Кічула, Т. Олендр, О. Пермякова, О. Чорна, І. Шимків. У наукових студиях розкрито концептуальні засади моніторингу якості освіти, визначено види, рівні, функції, принципи та етапи проведення моніторингу, обґрунтовано моделі моніторингу якості освіти, представлено зарубіжний досвід моніторингу якості освіти в країнах Європи та США. Однак слід наголосити на масштабності цієї проблеми, яка потребує розв'язання, зокрема у напрямі розроблення і впровадження моніторингових досліджень в освітню практику задля забезпечення якості професійної підготовки фахівців.

Метою статті є обґрунтування сутності феномену “моніторинг” як важливої складової системи забезпечення якості вищої освіти, визначення особливостей становлення і сучасних тенденцій розвитку моніторингових досліджень, їх впливу на забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. У створенні єдиного Європейського освітнього простору якість вищої освіти відіграє ключову роль і визначається як важлива умова мобільності і привабливості в зоні європейської вищої освіти. Відтак важливої актуальності набуває питання розвитку системи забезпечення якості вищої освіти в нашій державі, важливою складовою якої є моніторинг її якості. Конкретні кроки у цьому напрямі визначено у Законі України “Про вищу освіту” [3], зокрема забезпечення достатніх і збалансованих ресурсів для здійснення процесів зовнішнього і внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, моніторингу і оцінювання всіх складових системи забезпечення якості вищої освіти з метою підготовки конкурентоспроможних фахівців для інноваційного розвитку країни.

На сучасному етапі моніторинг є важливим засобом дослідження освітніх систем і необхідною складовою забезпечення її якості. Проте саме поняття “моніторинг” не має однозначного тлумачення у науковій літературі та освітянській практиці. Так, у довідкових виданнях ця дефініція розглядається як безперервне стеження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаним прогнозам [1, 687]. У наукових дослідженнях моніторинг якості освіти визначається як: система збору, обробки, зберігання і поширення інформації про освітню

систему або окремі її елементи, зорієнтовану на інформаційне забезпечення управління, що дає змогу виносити судження про стан об'єкта в будь-який момент часу і може забезпечити прогноз його розвитку (О. Майоров) [7, 141]; система заходів щодо збирання, опрацювання, аналізу та поширення інформації з метою вивчення й оцінювання стану функціонування певного суб'єкта освітньої діяльності, прогнозування його розвитку на основі аналізу одержаних даних і виявлених тенденцій і закономірностей (О. Ляшенко) [6, 22]; система збору, опрацювання й поширення інформації про діяльність освітньої системи, яка забезпечує безперервне відстеження її стану й прогноз розвитку (О. Локшина) [4, 28]; спеціальна система збирання, опрацювання, зберігання і поширення даних про стан освіти, прогнозування динаміки і основних тенденцій її розвитку, розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі (Т. Лукіна) [5, 519].

Становлення і розвиток моніторингу як інструмента дослідження якості освіти й освітнього процесу здійснювався у декілька етапів [4; 2]:

Перший етап (30–50-ті рр. XX ст.) характеризується фундаментальною реформою системи освіти в США і застосуванням моніторингу в освітній сфері, який здійснювала Прогресивна освітня асоціація. В основу концепції моніторингових досліджень покладено системний підхід: від адекватного структурування змісту освіти до ефективних процедур оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти з урахуванням не лише отриманих знань, а й набутих умінь і навичок, здатності критично мислити й будувати стосунки в колективі. Моніторингові дослідження в Європі почали використовуватись у 1950-х рр. під час планування і впровадження освітніх реформ. Перші моніторингові дослідження було проведено у Швеції для порівняння ефективності роботи нових об'єднаних шкіл із традиційними. Важлива роль у становленні моніторингу належить Інституту освіти ЮНЕСКО, який започаткував регулярне проведення конференцій з питань діагностики якості освіти.

Другий етап (60–70-ті рр. XX ст.) позначився обґрунтуванням концептуальних засад моніторингу якості освіти, розробкою освітніх індикаторів, що здійснювалося за підтримки ЮНЕСКО і Організації з економічного співробітництва та розвитку. Завдяки діяльності Центру порівняльних досліджень у галузі освіти проведено міжнародні

моніторингові дослідження шляхом тестування навчальних досягнень здобувачів освіти. У багатьох країнах світу впроваджено порівняльні дослідження описового характеру, які проводилися на різних ступенях навчання і в різних вікових групах. У цей час було створено Міжнародну асоціацію з оцінювання навчальних досягнень, діяльність якої спрямовувалась на узагальнення результатів моніторингових досліджень, порівняння рівня досягнення стандартів у різних національних системах освіти. Однак тоді не враховувалась інформація про оточення, в якому перебуває освітня система країни та ресурси, які вкладаються в освіту, що сьогодні розглядається як обов'язкова умова об'єктивного оцінювання.

Третій етап (80 – 90-ті рр. XX ст.) ознаменувався становленням моніторингу як цілісної системи збору даних на різних рівнях освіти, інтерпретації отриманих результатів, вироблення алгоритму подальших дій для забезпечення якості освіти як однієї із домінант державної політики. У США та країнах Європи відбулося переосмислення ролі мети освіти та її якості, яка в більшості мала формальне визначення і не узгоджувалась з національними й міжнародними стандартами. У цей період були розроблені процедури оцінювання ефективності функціонування освітніх систем, збору та інтерпретації даних не лише про навчальні досягнення здобувачів освіти і витрати на надання освітніх послуг, а й про кількість випускників, безробітних тощо, що, зі свого боку привело до зміни вимірювальної парадигми якості освіти: від вимірювання вкладених ресурсів до системного підходу оцінювання її якості. Цей етап характеризується проведенням міжнародних порівняльних досліджень якості освіти у різних країнах світу, розбудовою нової моделі моніторингу задля отримання інформації про стан освітньої системи та її окремі складники, виявлення проблем, які виникають у процесі досягнення освітніх цілей, з'ясування тенденцій розвитку освіти для розроблення відповідної освітньої політики.

Із середини 90-х рр. XX ст. і до сьогодні в країнах Європи та США спостерігається підвищений інтерес до здійснення моніторингу якості освіти на національному рівні та участі у моніторингових дослідженнях інших країн, розробляється низка міжнародних моніторингових програм для об'єктивного визначення рівня якості освіти у кожній країні, порівняння результатів досліджень, оцінювання можливостей та недоліків в освітніх системах, виявлення

ефективності функціонування кожної з них. Моніторинг на міжнародному рівні впроваджується завдяки міжнародним програмам (TIMSS, LES, PISA, MONEE, PIRLS, CIVICS, LINGVA, SITES та ін.) та здійснюється за сприяння міжнародних організацій, зокрема Організації з економічного співробітництва та розвитку, Міжнародної асоціації з оцінки навчальних досягнень та ін. У міжнародних дослідженнях реалізуються експерименти, спрямовані на створення ефективних моделей вимірювання параметрів досліджуваних об'єктів у системі освіти й освітньому середовищі, визначення показників і критеріїв якості освіти та окремих її складових. Міжнародні порівняльні дослідження дають змогу створювати глобальні бази даних і рейтинги держав за відповідними напрямками, виявляти фактори впливу на результати навчання здобувачів освіти, визначати загальні тенденції розвитку систем освіти країн-учасниць. Україна бере участь у моніторингових дослідженнях TIMSS (2007; 2011; 2015; 2019 рр.), PIRLS (2011; 2021 рр.), PISA (2012; 2018 рр.).

Наукові дослідження останніх років та узагальнення досвіду проведення моніторингу в різних країнах світу дають змогу визначити такі моделі моніторингу якості вищої освіти [9, 172–174]:

1. Інформаційна модель відповідності визначеним стандартам спрямована на спостереження та вивчення відповідності освітніх програм і закладу вищої освіти загалом установленим державним стандартам, ліцензійним й акредитаційним показникам. Ця модель моніторингу використовується державними органами управління освітою, оскільки вважається, що стандарти і показники відображають найбільш суттєві аспекти освітнього процесу та дають підставу стверджувати про якість навчання.

2. Модель моніторингу результатів навчального процесу орієнтована на вивчення і оцінку якості та рівня підготовки випускників закладів вищої освіти. Оскільки в цій моделі домінують тестові методи оцінки знань, які не дозволяють виявити особистісний розвиток майбутніх фахівців і ефективність засобів педагогічного впливу, то це не дає змогу говорити про якість навчального процесу та ефективність управління ним.

3. Модель моніторингу навчальних досягнень здобувачів освіти передбачає вимірювання, вивчення і контроль за результатами навчання студентів та їхнім особистісним розвитком. Показники порівнюються із вихідними даними, що отримані під час вступу до закладу вищої освіти і становлять основу для зіставлення рівня розвитку та професійної підготовки студентів з

установленими стандартами або аналогічними показниками інших закладів вищої освіти. Ця модель дає можливість більш адекватно судити про результативність навчального процесу, однак не повною мірою, оскільки взагалі не визначає, під впливом яких форм, методів, засобів навчального процесу чи інших чинників відбувається професійне становлення майбутнього фахівця.

4. Модель моніторингу навчального процесу – це комплексна система спостережень, вимірювань та оцінки результатів і різних аспектів навчального процесу, діяльності його суб'єктів. Ця модель відрізняється від інших цільовою спрямованістю, об'єктом спостереження, підставами для обліку й аналізу різних чинників.

Сьогодні в освітню практику впроваджуються різні моделі моніторингу, а його проведення визначається обов'язковою умовою створення і функціонування системи забезпечення якості вищої освіти в нашій країні, яка ґрунтується за засадах міжнародних стандартів якості ISO. Ці стандарти визначають якість освіти як таку сукупність властивостей і характеристик освітньої системи, які надають їм здатність задовольняти освітні потреби споживачів освітніх послуг.

В Україні здійснено низку заходів на шляху до освітніх реформ, євроінтеграції та забезпечення якості вищої освіти, зокрема розроблено і затверджено Національну рамку кваліфікацій, яка забезпечує ефективний взаємозв'язок між сферою освіти та ринком праці, наступність між рівнями освіти; перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти; стандарти вищої освіти за різними спеціальностями, що базуються на компетентнісному підході та поділяють принципи і цінності Європейського простору вищої освіти, визначені в комюніке Болонського процесу та в міжнародному Проєкті Європейської Комісії “Гармонізація освітніх структур в Європі”; створено Єдину державну електронну базу з питань освіти (ЄДЕБО), яка є автоматизованою системою збирання, реєстрації, оброблення, зберігання і захисту відомостей та даних з питань освіти задля забезпечення органів державної влади, органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб інформацією в галузі освіти щодо навчальних закладів, документів про освіту і наукові ступені, результатів зовнішнього незалежного оцінювання, перебігу вступної кампанії, студентських квитків, іншою інформацією в галузі освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Соціально-економічні, політичні і

науково-технічні перетворення, які мають місце в останні десятиріччя у світі, докорінно змінили вимоги суспільства до якості підготовки фахівців. Відтак моніторинг як одна із найважливіших складових системи забезпечення якості вищої освіти є нагальною проблемою сучасності і вимагає проведення широкомасштабних досліджень, наукового осмислення, розробки та подальшої апробації в освітній практиці. У нашій державі, виходячи із розуміння залежності існування та розвитку суспільства від якості вищої освіти, здійснюються конкретні кроки у напрямі створення і функціонування власної системи забезпечення якості вищої освіти.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у вивченні міжнародного досвіду моніторингу якості вищої освіти та науково-теоретичному обґрунтуванні його адаптації до реалій українського простору вищої освіти, розробці моніторингових досліджень якості підготовки майбутніх фахівців, їх впровадження та інтерпретації отриманих результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.
2. Гоцул В., Добрянський І., Зимомря М. Досвід міжнародних моніторингових досліджень в освіті та їх значення для вищої школи. *Молодь і ринок*. 2012. № 2. С. 28–34.
3. Закон України “Про вищу освіту”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
4. Локшина О.І. Становлення та розвитку моніторингу якості освіти: світовий вимір. *Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи* / за заг. ред. О.І.Локшиної. Київ : К.І.С., 2004. С. 28–39.
5. Лукіна Т.О. Моніторинг в освіті. *Енциклопедія освіти* / Академія педагогічних наук України; голов. ред. В.Г.Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 519–521.
6. Ляшенко О.І. Концептуальні засади моніторингу якості освіти. *Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи* / за заг. ред. О.І.Локшиної. Київ : К.І.С., 2004. С. 21–27.
7. Майоров А.Н. Моніторинг в освіті. Санкт-Петербург: Образование – Культура, 1998. 344 с.
8. Національна стратегія розвитку освіти в

Україні на період до 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>.

9. Шабанов Г.А. Педагогическое обеспечение качества образования в вузе : дис.... д-ра пед. наук: 13.00.08. Москва, 2006. 407 с.

REFERENCES

1. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2001). [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. (Ed.) V.T.Busel. Kyiv; Irpin, 1440 p. [in Ukrainian].
2. Hotsul, V., Dobrianskyi, I. & Zymomria, M. (2012). Dosvid mizhnarodnykh monitorynhovykh doslidzhen v osviti ta yikh znachennia dlia vyshchoi shkoly [Experience of international monitoring research in education and its significance for higher education]. *Youth and market*. No.2, pp. 28–34. [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu” [Law of Ukraine “On Higher Education”]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. [in Ukrainian].
4. Lokshyna, O.I. (2004). Stanovlennia ta rozvytok monitorynhu yakosti osvity: svitovyi vymir [Formation and development of quality monitoring in education: the global dimension]. *Monitoring the education quality: global advances and Ukrainian perspectives*. (Ed.) O.I.Lokshynoi. Kyiv, pp. 28–39. [in Ukrainian].
5. Lukina, T.O. (2008). Monitorynh v osviti [Monitoring in education]. *Encyclopedia of Education*. Acad. of Ped. Sciences of Ukraine; (Ed.) V.H.Kremen. Kyiv, pp. 519–521. [in Ukrainian].
6. Liashenko, O.I. (2004). Kontseptualni zasady monitorynhu yakosti osvity [Conceptual principles for monitoring the quality of education]. *Monitoring the education quality: global advances and Ukrainian perspectives*. (Ed.) O.I.Lokshynoi. Kyiv, pp. 21–27. [in Ukrainian].
7. Maiorov, A.N. (1998). Monitorynh v obrazovanyu [Monitoring in education]. St.Petersburg, 344 p. [in Russian].
8. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku [National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>. [in Ukrainian].
9. Shabanov, H.A. (2006). Pedagogicheskoe obespechenie kachestva obrazovaniya v vuze [Pedagogical quality assurance of education in higher educational institutions]. *Doctor’s thesis*. Moscow, 407 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 19.08.2021

